

Харьков: Синтекс, ЛТД, 1998. – 298 с. 8. Николаева З.А. Правовое регулирование труда осужденных к лишению свободы (международно-правовой аспект) // Правоведение. – 1992. – № 4. – С. 111-114. 9. Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. 10. Степанюк А.Ф. Сущность исполнения наказания. – Харьков: Фолио, 1999. – 256 с. 11. Трубников В.М., Филонов В.П., Фролов А.И. Уголовно-исполнительное право Украины. – Донецк: ДИВД МВД Украины, 1999. – 640 с.

Надійшла до редакції 27.12.2008 р.

УДК 343. 431

О.В. Юрасюк, здобувачка
при кафедрі кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Одним з найнебезпечніших злочинів сучасності, що не визнає державних кордонів, не робить різниці між розвиненими державами й тими, що розвиваються, є торгівля людьми. Грубо порушуючи природне й невідчужуване право кожної людини на свободу, він останнім часом отримав значне поширення у всьому світі і став одним з найприбутковіших промислів транснаціональної злочинності. У зв'язку з цим подолання цього негативного соціального явища не тільки є справою окремих держав, які стикаються із зазначеною проблемою, а й потребує для її вирішення об'єднан-

ня зусиль усього світового співтовариства.

Незважаючи на те, що сьогодні загально визнаним є той факт, що запобігання злочинності – це найбільш розумний, раціональний і гуманний напрямок у боротьбі із цим соціальним злом, у загальній теорії кримінології це питання й досі залишається найменш дослідженим. У той же час розробка стратегії запобіжної діяльності є одним з першочергових завдань не лише практики, а й теорії науки. У сфері протидії торгівлі людьми опрацювання ефективних запобіжних заходів так само є досить актуальним

питанням.

Спроби запропонувати стратегічні моделі запобігання торгівлі людьми сприймалися багатьма вченими, які працювали й продовжують працювати над кримінологічними й кримінально-правовими проблемами злочину, передбаченого ст. 149 КК України. Значний внесок у розробку стратегії запобігання розглядуваного виду злочинів зробили В.С. Батиргарєєва, П.О. Власов, Н.О. Гурторова, Т.О. Дорошок, О.А. Калашник, В.М. Куц, К.Б. Левченко, Я.Г. Лизогуб, О.В. Лисодєд, О.В. Надьон, А.М. Орлеан, І.І. Сєрова, А.О. Шеварихін та ін. Проте, незважаючи на пильну увагу науковців до цієї проблеми, вона й сьогодні залишається в центрі уваги вчених-кримінологів, оскільки ця злочинність постійно модифікує. Тільки за умови системного, комплексного підходу до її вирішення стане можливим якщо не подолання, то, принаймні, обмеження торгівлі людьми.

З огляду на викладене метою даної статті є запропонування різноманітних підходів до організації запобіжної діяльності в царині торгівлі людьми.

Останнім часом відбулися деякі уточнення термінологічного апарату теорії злочинності. Якщо донедавна для позначення діяльності, яка полягає у вчиненні дій, спрямованих на недопущення якогось явища, події чи вчинку,

вжився узагальнюючий термін «попередження», то сьогодні все частіше в юридичній літературі зустрічається термін «запобігання». Прихильники цієї позиції, зокрема А.П. Закалюк, аргументують це тим, що російський термін «предупреждать» при перекладі на українську мову вживається у двох значеннях, що мають певну смислову відмінність: (а) у значенні «заранее сообщать», «предупреждать о чем-либо», і тоді адекватним перекладом є «попередження», і (б) що значить «предотвращать что-либо», коли рекомендується вживати «запобігання» [9, с. 269]. Шляхом вживання терміна «запобігання» стосовно злочинності і злочинних проявів пішла й вітчизняна законодавча практика [5, с. 320].

Під запобіганням злочинності в такому смислі розуміється різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст і мета якої полягає в перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин та умов останніх, через обмеження, нейтралізацію, а за можливості – усунення їх дії [5, с. 324]. Запобіжна діяльність не є монолітним утворенням внаслідок її багатоаспектного характеру. Вона включає загальносоціальні заходи, позитивна дія яких спрямовується на розвиток і вдосконалення всієї системи суспільних відносин, і

заходи спеціально-кримінологічного запобігання, метою якого є усунення причин та умов, що безпосередньо породжують окремі види злочинів, а також недопущення їх учинення на різних стадіях злочинної поведінки [3, с. 7].

У свою чергу, спеціально-кримінологічне запобігання включає три різні за змістом види запобіжної діяльності: профілактику, відвернення і припинення злочинних проявів. Профілактичні заходи здійснюються на етапі, коли наміру на вчинення злочину ще немає, але мають місце анти-суспільні, аморальні вчинки, що свідчать про початкові форми суспільної небезпечності. На цьому етапі ефективними є виховні, соціально-психологічні, педагогічні, індивідуально-побутові, медичні заходи. На другому етапі вже наявна кримінальна мотивація, в основному сформовано мотив злочину й намір його вчинити, а тому метою запобігання тут вже є відвернення можливості реалізації злочинного наміру, що здійснюється переважно за допомогою оперативно-розшукових заходів, поєднаних з індивідуально-психологічними. У випадку ж, коли злочинні вчинки вже розпочаті й існують умови доведення наміру до злочинного результату, може йтися лише про припинення злочинної діяльності. На цьому етапі переважають криміналістичні й процесуальні заходи [5,

с. 330, 331].

Специфіка розглядуваного злочину накладає певні особливості на стратегію його подолання. Серед ознак, що вказують на специфічність цього виду злочинності, можна вирізнити: а) високий ступінь латентності; б) належність до злочинів міжнародного масштабу, оскільки виходить за межі окремої держави; в) вчинення злочину в складі організованих злочинних угруповань – як національних, так і транснаціональних; г) досить високий рівень віктимності населення. З урахуванням цих ключових аспектів необхідно будувати і стратегію запобігання торгівлі людьми як злочинному промислу, яка повинна ґрунтуватися на певних фундаментальних засадах. Слід пам'ятати, що запобіжні заходи у цій сфері мають відповідати вимогам наукової обґрунтованості, реальної здійснимості й матеріальної забезпеченості, інакше вони матимуть лише декларативний характер.

Одним з основних принципів побудови такої стратегії є комплексний, багатовекторний підхід до проблеми боротьби з торгівлею людьми, що виявляється в поєднанні якнайменше трьох основних стратегічних напрямків, нерозривних за своїм запобіжним впливом, які охоплюють боротьбу з торгівлею «живим» товаром як такою, з нелегальною мігра-

цією та з міжнародною організованою злочинністю.

Запобігання нелегальній міграції, як один із складників загальної стратегії боротьби з цим злочином, спрямовано на усунення причин, які його викликають. Воно передбачає реформування міжнародної торгівлі й тарифної політики, підвищення розмірів прямих інвестицій у держави з низьким рівнем доходів, об'єднання держав у регіональні групи і зменшення масштабів неконтрольованої міграції всередині цих зон шляхом торговельних бар'єрів та узаконювання трудової міграції [10, с. 40]. Значна роль у протидії нелегальній міграції належить спеціальним програмам інформування потенційних нелегальних мігрантів про законні умови в'їзду до іншої країни, соціально-економічні й культурні особливості останньої тощо. Таке завдання по інформуванню повинно покладатися на працівників міграційних служб, консульських й дипломатичних установ. А це, у свою чергу, потребує від них обізнаності з проблеми торгівлі людьми. З цієї метою доцільною вбачається розробка для цих категорій службовців лекційних курсів з актуальних проблем міграції, включаючи нелегальну міграцію й торгівлю людьми. Крім того, першочергове значення для запобігання нелегального виїзду за кордон має впорядкування й суворе дотри-

мання режиму особистого оформлення, особливо одержання необхідних документів, посилення паспортного й митного контролю [1, с. 28, 29].

Важливим аспектом боротьби з торгівлею «живим» товаром є контроль з боку правоохоронних органів за фірмами, що займаються працевлаштуванням за кордоном, шлюбними агентствами й окремими особами. Нелегальна міграція тісно пов'язана з торгівлею людьми, але все ж таки ці явища не слід ототожнювати. Перша містить у собі посягання на територіальну цілісність держави, її кордонів і правил їх перетину, а її метою є постійна чи тимчасова зміна місця проживання; друга ж – це злочин проти прав та свобод людини і громадянина, а його основна мета – експлуатація людини в будь-яких про- явах [11, с. 444].

Що стосується зв'язку торгівлі людьми з міжнародною організованою злочинністю, то він обумовлений тим, що ці злочини вчинюються переважно у співучасті. Сьогодні намітилася тривожна тенденція до зростання інтересу організованої злочинності до такої торгівлі як різновиду злочинного бізнесу. Це вимагає від вітчизняних правоохоронних органів під час організації розслідування цих злочинів урахувати методики, вироблені щодо організованих груп, і транснаціо-

нальний характер розглядуваних злочинів. З огляду на це актуалізується нагальна потреба належної організації взаємодії з міжнародними правоохоронними і правозахисними органами – Інтерполом, Європолом, регіональним центром Південно-Європейського співробітництва з питань торгівлі людьми. Співпраця з правоохоронними органами інших країн створює необхідність в укладенні міжнародних угод про правову допомогу в кримінальних справах [8, с. 123, 124]. Таким чином, зважена політика в галузі протидії організованій злочинності є ваговою умовою успішного здійснення запобіжної діяльності у сфері торгівлі людьми.

Іншим важливим моментом, який слід враховувати під час організації запобіжної діяльності в досліджуваній сфері, є те, що заходи запобігання повинні здійснюватися не тільки на національному, а й на міжнародному рівні. При цьому треба, щоб вони втілювалися в життя паралельно. Розглянемо цей аспект з позиції правотворчої діяльності як одного з пріоритетних напрямків запобігання злочинності. Так, на національному рівні стратегічне значення має вдосконалення чинного законодавства, спрямованого на боротьбу з торгівлею людьми, і приведення його у відповідність до міжнародних норм і стандартів щодо заборо-

ни експлуатації проституції, сутенерства, торгівлі жінками й дітьми. Що стосується України, перспективними в цьому плані вбачаються пропозиції науковців ввести до Конституції України норму про заборону рабства й работоргівлі, розробити і прийняти Закони «Про протидію торгівлі людьми», «Про правовий захист громадян України, їх честі й гідності за кордоном», «Про забезпечення особистої безпеки й захисту жертв торгівлі людьми» та ін. [7, с. 194, 195].

Що ж до правотворчості на міжнародному рівні, то першочерговим завданням міжнародної спільноти є розробка уніфікованої міжнародно-правової бази в царині запобігання торгівлі людьми. Це зумовлено тим, що нині існує значна кількість міжнародно-правових актів з питань рабства й різних проявів торгівлі людьми, які з огляду на тривалий часовий період їх прийняття містять чимало розбіжностей і неузгодженостей. Крім того, вони мають рекомендаційний характер і не містять такої зобов'язальної сили, як внутрішні закони держав. У зв'язку з цим слушно вважаємо рекомендацію А.О. Шеварихіна спочатку провести ревізію міжнародних правових актів, а потім об'єднати переглянуті й актуальні норми в єдиний документ, наприклад, у «Міжнародний кодекс протидії рабству, експлуа-

тації й торгівлі людьми» [12, с. 52, 53], який зобов'язував би держави здійснювати проголошені в ньому права, а значить, виступав би як додаткова міжнародно-правова гарантія захисту прав потерпілих [7, с. 55].

Украї актуальним у запобіганні цій злочинності є посилення міжнародного співробітництва у сфері боротьби із правопорушеннями, що посягають на особисту волю людини, а також удосконалення двостороннього й багатостороннього обміну інформацією й оперативним досвідом щодо торгівлі людьми й нелегального переправлення мігрантів.

Одним з напрямків міжнародної співпраці в досліджуваній галузі є організація й проведення конференцій, «круглих столів», семінарів у країнах, які потерпають від цієї проблеми, з метою вдосконалення взаємодії між офіційними представниками й неурядовими організаціями країн походження, транзиту й призначення «живого» товару. Позитивним прикладом такого співробітництва є численні семінари, що проводяться за підтримки Міжнародної організації з міграції й Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна», у перебігу яких учасники обмінюються інформацією про можливості неурядових організацій надавати допомогу (психологічну, медичну, юридичну,

соціальну, з працевлаштування й навчання тощо) особам, які постраждали від торгівлі людьми.

З урахуванням міжнародного аспекту досліджуваної проблеми підкреслимо, що організація діяльності по запобіганню цьому виду злочинності не може бути уніфікованою, оскільки країни, де вона існує, поділяються на три категорії: країни вивозу, країни транзиту і країни призначення «живого» товару. Тому і стратегія запобігання торгівлі людьми, як справедливо зауважується у спеціальній літературі, повинна будуватися окремо для країн-донорів, країн транзиту і країн-реципієнтів «живого» товару, але здійснюватися такі запобіжні заходи мають паралельно. Першим необхідно припинити вивіз людей, передбачивши у своєму кримінальному законодавстві норми про відповідальність вербувальників (торговців), вирішити низку питань економічного, соціально-культурного плану; другим – припинити ввіз людей, притягувати до кримінальної відповідальності покупців «живого» товару, гарантувати належний захист жертв торгівлі відповідно до вимог міжнародного законодавства про права людини, забезпечити співпрацю жертв із правоохоронними органами, сприяти правоохоронним органам країн вивозу в боротьбі з торгівлею людьми. Приблизно це ж завдання постає

й перед країнами транзиту [2, с. 269].

Не викликає сумнівів той факт, що у відтворенні й поширенні торгівлі людьми важливу роль відіграє підвищена віктимність осіб, яка у переважній більшості випадків пояснюється прагненням великих заробітків, їх аморальним способом життя, легковажністю й наївністю. З огляду на це превентивні заходи у цій сфері повинні бути спрямовані на дві цільові аудиторії – потенційних злочинців і потенційних потерпілих.

Стосовно потенційних потерпілих запобіжна діяльність має включати широкий спектр превентивних заходів, зокрема, створення соціально-економічних умов гідного рівня життя, покращання інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення щодо небезпеки торгівлі людьми, захист і надання юридичної, соціальної, медичної, психологічної та іншої допомоги жертвам цього злочину.

Особливість запобігання торгівлі людьми полягає ще й у тому, що увагу потерпілим слід приділяти й після їх повернення на батьківщину, оскільки їх подальша доля нерідко залежить від того, як їх прийме суспільство. Тому для запобігання повторної віктимності важливе значення має своєчасна допомога репатрійованим у соціальній адаптації

до оточення в країнах свого походження. Це можливо, наприклад, шляхом створення різних реабілітаційно-кризових центрів і притулків для колишніх жертв, де їм буде гарантовано надання тимчасового місця проживання або забезпечення здійснення щодо них заходів фізичної, психологічної й частково соціальної реабілітації [6, с. 235]. Незайвим для повернення потерпілих від торгівлі людьми в суспільство виявиться і включення їх до різних соціальних програм допомоги.

Незважаючи на велику роль у запобіжній діяльності спеціально-кримінологічних заходів, не можна ігнорувати й превентивне значення загальносоціального запобігання, головним завданням і кінцевою метою якого є створення в державі такої обстановки і впорядкованості відповідних царин життя й діяльності людей, які гарантували б суттєве зниження рівня злочинності до того мінімального рівня, який доступний даному суспільству з урахуванням соціальних, економічних, суспільно-психологічних та інших умов його існування в певний період розвитку [4, с. 16].

Заходи загальносоціального запобігання залежно від чинників, що зумовлюють торгівлю людьми, поділяються на декілька груп. Це 1) соціально-економічні, 2) правові, 3) організаційно-управлінські й 4) культурно-

виховні заходи. У соціально-економічній сфері такими основними заходами є подолання безробіття, відновлення робочих місць, створення додаткових гарантій щодо працевлаштування громадян, посилення соціального захисту жінок і дітей, зменшення розшарування населення України та ін. У правовому аспекті першочергове значення має вдосконалення чинного законодавства, усунення прогалин у правовому регулюванні й приведення вітчизняних законів у відповідність з нормами міжнародно-правових актів. Організаційно-управлінські заходи загальносоціального запобігання торгівлі людьми передбачають прийняття й реалізацію різноманітних соціальних програм, забезпечення ретельного добору й розстановки кадрів, матеріального й морального стимулювання їх праці, оснащення працівників правоохоронних органів сучасною технікою для боротьби зі злочинністю, підвищення рівня їх професійної підготовки тощо. Культурно-виховна робота серед населення повинна передбачати використання

низки ідеологічних і виховних засобів впливу на індивіда, спрямованих на підвищення рівня правової культури населення, подолання правового нігілізму, виховання в людини високих моральних цінностей, шанобливого ставлення до закону, дисципліни, нетерпимості до порушників законності та ін. А це можливо за допомогою таких заходів, як пропаганда правових знань, розповсюдження спеціальної літератури з відповідної тематики, організація дозвілля тощо.

Підводячи підсумок викладеному, зазначимо, що проблема запобігання сучасним формам рабства й работоргівлі є надзвичайно складною, потребує свого подальшого дослідження й аналізу. На даний момент можна лише констатувати, що її вирішення можливе за умови комплексного підходу до неї, що передбачає реалізацію широкого спектра превентивних заходів, які тісно пов'язані між собою і, що особливо важливо, потребують об'єднання зусиль усіх заінтересованих держав – країн походження, призначення і транзиту «живого» товару.

Список літератури: 1. Батиргарєєва В.С., Лисодєд О.В. Торгівля жінками в Україні: стан та окремі шляхи попередження // Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми: 36. наук. пр. – К.–Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – С. 23-30. 2. Батиргарєєва В.С. Торговля людьми: уголовно-правовые и криминологические проблемы // 36. наук. пр. Харків. Центру по вивч. організованої злочинності спільно з Америк. Ун-том у Вашингтоні. – Вип. 4. – Х.: Право, 2002. – С. 254-270. 3. Голіна В.В. Злочинності – організовану протидію. – Х.: Рубікон, 1998. – 125 с. 4. Дашин І.Н. Введение в криминологическую науку. – Х.: Право, 1998. – 142 с. 5. Закалюк А.П. Курс сучасної української крими-

нології: теорія і практика: У 3-х кн. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2007. – 424 с. 6. Куц В.М., Лизозуб Б.В., Орлеан А.М. Закон України «Про заходи протидії торгівлі людьми». Теоретична модель. Проект // Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми: 36. наук. пр. – К.–Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – С. 197-280. 7. Надьон О.В. Торгівля жінками як кримінально-правова та соціальна проблема сучасності. – К.: Атіка, 2004. – 288 с. 8. Протидія організованій злочинності у сфері торгівлі людьми / За заг. ред. Борисова В.І., Гуторової Н.О. – Х.: Одіссей, 2005. – 288 с. 9. Русско-украинский словарь юридической терминологии / Под ред. Б.М. Бабиля. – К.: Наук. думка, 1985. – 406 с. 10. Серова І.І. Сучасні світові тенденції протидії нелегальній міграції та їх вплив на боротьбу з торгівлею людьми // Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми: 36. наук. пр. – К.–Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – С. 38-44. 11. Скулиш Н.Є. Торгівля людьми в діяльності транснаціональних злочинних організацій // Держава і право: 36. наук. пр. – Вип. 32: Юрид. і політ. науки. – К.: ІДП НАН України, 2006. – С. 444-450. 12. Шеварихин А.А. Кримінологическая характеристика преступлений, связанных с торговлей людьми // Правові проблеми боротьби зі злочинністю. – Х.: Схід.-регіон. центр гуманіт.-освіт. ініціатив. 2002. – С. 26-54.

Надійшла до редакції 01.11.2007 р.

УДК 343.811 – 055.2(477)

*Т.К. Любжина, науковий співробітник
Інститут вивчення проблем злочинності
АГПН України, м. Харків*

ВИЗНАЧЕННЯ ВИДУ КОЛОНІЇ ЖІНКАМ, ЗАСУДЖЕНИМ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

До набрання чинності новим Кримінальним кодексом України вид виправно-трудової установи (далі – ВТУ) для особи, засудженої до покарання у виді позбавлення волі, визначався безпосередньо судом. Нині згідно з чинним законодавством (статті 63 і 64 КК України) суд в обвинувальному вирокі вказує лише вид призначеного покарання – позбавлення волі на певний строк або

довічне позбавлення волі – і визначає конкретний строк покарання. Розподіл, направлення й переведення засуджених до позбавлення волі на певний строк чи довічно в установи виконання покарань чоловіків і жінок здійснюється відповідно до статей 12, 64, 65 КК і статей 11, 18, 19, 86, 87, 92, 93, 101, 138, 140, 147 КВК України.

За ст. 86 КВК вид колонії, в